

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У МИТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

УТКІНА Марина - д-р юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Сумського державного університету; науковий дослідник, Університет Ворика (Велика Британія).

<https://orcid.org/0000-0002-3801-3742>

УДК 347.73

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2024.4.32>

У статті розглядається питання теоретико-правових засад адміністративно-правового регулювання протидії правопорушенням у митній сфері. Зокрема, аналізуючи дане питання, автор акцентує увагу на теоретико-правових засадах а саме – дефініціях та ознаках. З урахуванням цього, у статті проаналізовано основні підходи до визначення категорії «правопорушення у митній сфері», що дозволило систематизувати позиції представників наукової спільноти щодо сутності та правової природи правопорушень у зазначеній сфері.

Проведено аналіз чинного законодавства України, яке регулює митні правопорушення та окреслено його недоліки й напрями вдосконалення. Були виокремлені положення щодо особливостей становлення й розвитку нормативно-правової бази у цій сфері, що дозволило простежити еволюцію підходів до регулювання митних правопорушень. Окрема увага приділена змінам у законодавстві в контексті сучасних правових реформ, а також впливу воєнного стану на адміністративно-правові заходи протидії правопорушенням у митній сфері.

У статті висвітлено ключові аспекти застосування адміністративно-правових заходів як одного із засобів забезпечення законності у митній сфері. Було досліджено адміністративні механізми запобігання, виявлення та протидії митним правопорушенням, що дозволяє підвищити ефективність державного контролю. Окреслено роль та функції органів державної влади, зокрема Державної митної

служби України, у системі адміністративно-правового регулювання протидії митним правопорушенням.

З урахуванням важливості протидії правопорушенням у зазначеній сфері, увагу також було приділено механізмам взаємодії митних органів із правоохоронними структурами й державними установами, що провадять діяльність у сфері зовнішньоекономічної діяльності. З урахуванням проведеного дослідження автором було виокремлено ключові проблемні аспекти адміністративно-правового регулювання протидії митним правопорушенням. Зокрема, недоліки у нормативно-правовому забезпеченні, відсутність єдиної координаційної стратегії, недостатня ефективність санкцій. Також було наголошено на важливості гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами в контексті митного контролю та протидії митним правопорушенням.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, митна сфера, правопорушення, правопорушення у митній сфері.

Постановка проблеми

Ефективне адміністративно-правове регулювання протидії правопорушенням у митній сфері слід розглядати як одну із ключових умов забезпечення економічної безпеки держави, стабільного функціонування митної системи й дотримання міжнародних стандартів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. З урахуванням таких факторів, як глобалізаційні процеси, зростання обсягів

міжнародної торгівлі, розвиток цифрових технологій та особливості воєнного стану в Україні, виникає необхідність удосконалення адміністративно-правових заходів у контексті протидії митним правопорушенням. Незважаючи на наявність відповідного нормативно-правового регулювання, нормативно-правова база у цій сфері потребує подальшого вдосконалення, зокрема щодо визначення сутності митних правопорушень, чіткого розмежування складів правопорушень у митній сфері, а також розширення повноважень митних органів для ефективною протидії порушення у зазначеній сфері. Окрім того, відсутність єдиної координаційної стратегії між митними органами, правоохоронними інституціями й державними установами, які здійснюють контроль у сфері зовнішньоекономічної діяльності, ускладнює реалізацію заходів щодо протидії митним правопорушенням.

Актуальним також залишається питання гармонізації національного митного законодавства з міжнародними стандартами, що сприятиме покращенню процедур митного контролю, ефективнішої протидії контрабанді, ухиленню від митних платежів та іншим правопорушенням у цій сфері. В умовах воєнного стану особливого значення набуває необхідність адаптації адміністративно-правових механізмів до сучасних викликів та загроз, що потребує комплексного аналізу та розробки відповідних рекомендацій. Все це зумовлює необхідність у комплексному теоретико-правовому дослідженні адміністративно-правових засад протидії правопорушенням у митній сфері із метою підвищення їхньої ефективності.

Мета статті – комплексне дослідження теоретико-правових засад адміністративно-правового регулювання протидії правопорушенням у митній сфері України.

Виклад основного матеріалу

Митні правопорушення стали масштабним явищем, яке розглядається не лише в межах окремої держави чи регіону, а й на глобальному рівні, оскільки вони характерні більшості країн світу. Географічне розташування України, на перетині торговель-

них шляхів з півночі на південь і зі сходу на захід, робить її привабливою не лише для іноземних партнерів, а й для прихильників незаконного бізнесу [1, с. 162]. З урахуванням цього, питання адміністративно-правового регулювання протидії правопорушенням у митній сфері слід розглядати як важливий елемент забезпечення законності та правопорядку у зовнішньоекономічній діяльності.

Правопорушення у митній сфері необхідно розглядати як особливий вид протиправної діяльності, що виникає під час здійснення зовнішньоторговельних операцій. З урахуванням цього, актуалізується комплексний та скоординований підхід щодо протидії й запобігання ним.

Визначення категорії «митні правопорушення» є важливим аспектом для формування своєчасних та ефективних механізмів протидії. В цілому, аналізуючи нормативні акти, що містять визначення категорії «митні правопорушення», увагу звертаємо на наступні. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства [2] у статті 1 містить визначення категорії «порушення митного законодавства» як будь-якого порушення або спроби порушення митного законодавства. Слід зазначити, що дане визначення є доволі широким, оскільки охоплює як завершені, так і незавершені правопорушення (спроби їх вчинення). Також у даному визначенні відсутня деталізація щодо суб'єктів та форм вини (умисел чи необережність). Даний міжнародний підхід відображає загальний концепт правопорушень у митній сфері без чіткого розмежування за видами відповідальності.

Митний кодекс України [3] містить статтю 458, яка визначає дефініцію «порушення митних правил» як адміністративне правопорушення, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений Митним кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для прове-

дення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи Митним кодексом чи іншими законами України, і за які Митним кодексом передбачена адміністративна відповідальність. Митний кодекс України є основним нормативно-правовим актом, який безпосередньо визначає порядок митного контролю, процедури декларування товарів, відповідальність за порушення митних правил та механізмів співпраці між митними та правоохоронними органами. Визначення категорії «порушення митних правил», закріплене у Митному кодексі України є більш вузьким, оскільки безпосередньо охоплює адміністративні правопорушення у митній сфері, а також містить чітко визначні ознаки правопорушення (протиправність, вина та наявність санкцій).

А. Німа у своїй статті надала визначення категорії «порушення митних правил при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України». Авторка зазначила, що дану категорію слід трактувати як умисну чи з необережності дію чи бездіяльність фізичної особи, яка посягає на встановлений порядок переміщення ними товарів через митний кордон України, здійснення процедур митного оформлення і митного контролю таких товарів, чи (або) звільнення чи справляння митних платежів [4, с. 177]. Трактуючи дану категорію науковицею також є звуженням і стосується лише фізичних осіб, без урахування дій посадових осіб митних органів. А. Німа також включає у дану дефініцію не тільки процедури митного контролю, а й ухилення від сплати митних платежів, що є важливим елементом у характеристиці митних правопорушень. Проте, незважаючи на те, що дане визначення є доволі деталізованим, воно потребує узагальнення для використання в правозастосовчій практиці.

В. Хомулянський розглядає категорію «порушення митних правил» (або, як визначають ці дії міжнародні конвенції з питань митної справи, – порушення митного законодавства) як митну злочинність та митну деліктність, що займає особливе місце в

системі протиправної поведінки, загрожує не тільки національній, але й міжнародній безпеці, незалежно від того, скоєні ці діяння транснаціональними організованими злочинними угрупованнями або однією фізичною особою; резидентом чи нерезидентом нашої країни тощо [5, с. 75]. Трактуючи дану категорію базується на чіткому розмежуванні двох «рівнів» правопорушень у митній сфері: митної злочинності та митної деліктності. До переваг такого підходу відноситься, що митні правопорушення можуть загрозувати не лише національній, а й міжнародній безпеці, особливо у випадку їх вчинення транснаціональними злочинними угрупованнями. А також те, що такі правопорушення можуть бути вчинені як організованими групами, так і окремими фізичними особами (резидентами та нерезидентами України), що підкреслює універсальність загрози.

Вважаємо за необхідне виокремити ознаки митних правопорушень, що є ключовими в системі теоретико-правових засад й відрізняють їх від інших правопорушень. Зокрема, у першу чергу, ознаки слід визначити із урахуванням трактування категорії «порушення митних правил».

В. Хомулянський [5, с. 76] до таких ознак відніс наступні:

- протиправність – порушення конкретної норми Митного кодексу України;
- винність – протиправне діяння, скоєне умисно або з необережності;
- караність – за скоєння порушення відповідальність передбачена Митним кодексом України.

К. Ільченко [6, с. 16], у свою чергу, розглядає ознаки митних правопорушень через призму їх елементів.

Слід погодитись із позицією В. Хомулянського щодо ознак митних правопорушень, проте, із деякою деталізацією та розширенням цих ознак. Зокрема, до таких ознак пропонуємо віднести наступні:

- протиправність. Митні правопорушення передбачають порушення правових норм, встановлених Митним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами. Дії або бездіяльність, що суперечать вимогам митного законодавства, визнають-

ся протиправними та тягнуть за собою адміністративну відповідальність;

– об'єкт посягання. Об'єктом митних правопорушень є суспільні відносини у сфері митної діяльності, зокрема: дотримання порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон; забезпечення правильності митного оформлення та сплати митних платежів; виконання митних процедур, передбачених законодавством. Будь-яке посягання на ці правовідносини порушує економічну безпеку держави та створює ризики для правомірного обігу товарів;

– наявність суб'єкта правопорушення, зокрема якими можуть бути: фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства), які вчиняють порушення митного законодавства, наприклад, незаконно перевозять товари через кордон або ухиляються від декларування; юридичні особи (компанії, підприємства), які здійснюють митні операції з порушенням вимог законодавства; посадові особи (представники митних органів або інших державних установ), які порушують порядок виконання своїх службових обов'язків;

– винність (наявність умислу або необережності). Митне правопорушення завжди вчиняється з вини суб'єкта, що може проявлятися у формі: умислу (коли особа свідомо ухиляється від сплати митних платежів, декларує неправдиві відомості або намагається обійти митні правила) або необережності (коли правопорушення виникає через недбалість або ненавмисні дії, наприклад, неправильне заповнення митних документів);

– шкода або загроза шкоди державним інтересам. Митні правопорушення призводять до негативних економічних та правових наслідків: недоотримання державою митних платежів та податків; порушення митного контролю, що сприяє контрабанді та незаконному обігу товарів; ризики введення небезпечних або нелегальних товарів (зброї, наркотиків, підробленої продукції). Навіть якщо фактична шкода ще не завдана, сам факт порушення митних правил вже створює загрозу для митної безпеки держави;

– санкціонованість (наявність адміністративної відповідальності). За митні правопорушення передбачена адміністративна відповідальність, що виражається у формі: штрафів; конфіскації товарів або транспортних засобів; обмеження або заборони на митні операції.

З урахуванням зазначеного, слід констатувати, що ознаки митних правопорушень відображають їхню правову природу та особливості: вони мають протиправний характер, спрямовані на порушення митного порядку, мають конкретного суб'єкта, передбачають вину та несуть загрозу економічним і державним інтересам. Адміністративна відповідальність за митні правопорушення покликана забезпечити законність у митній сфері та запобігати їхньому повторенню.

Аналізуючи законодавство щодо митних правопорушень (окрім вже згаданого), слід також виокремити й інші акти. Зокрема, Кодекс про адміністративні правопорушення [7]. Він містить положення щодо загальних адміністративних процедур, зокрема щодо накладення штрафів за митні правопорушення. Кримінальний кодекс України [8] передбачає відповідальність за тяжчі порушення митного законодавства, зокрема за контрабанду культурних цінностей та зброї (ст. 201), контрабанду лісоматеріалів та цінних порід дерев (ст. 201¹), контрабанду товарів (ст. 201³), контрабанду підакцизних товарів (ст. 201⁴). Указ Президента України «Про Державну митну службу України» [9] визначає організаційні основи діяльності митних органів та їхні повноваження у сфері контролю за дотриманням митного законодавства.

Розглядаючи зазначені нормативні акти, увагу слід звернути на тому, що попри наявність розгалуженої нормативно-правової бази, існує низка проблем та недоліків, які ускладнюють ефективне застосування адміністративно-правових заходів протидії митним правопорушенням. Зокрема, сюди слід віднести невизначеність у правозастосовчій практиці, що призводить до неоднакового тлумачення одних і тих самих порушень митного законодавства.

Проте, однією із найбільш суттєвих проблем, які потрібно виокремити, є пробле-

матика координації між державними органами. Зокрема, це пов'язано із відсутністю єдиної координаційної стратегії між митними органами, податковими службами та правоохоронними структурами у сфері протидії митним правопорушенням. В контексті даної проблеми може виникати проблема у співпраці митних органів із фінансовою розвідкою та правоохоронними органами в питаннях відстеження фінансових операцій, пов'язаних із ухиленням від сплати митних платежів.

Також до однієї із проблем слід віднести відсутність автоматизованої системи моніторингу ризиків. Митна система США – це практично стовідсоткове електронне декларування за повного електронного опису товару. Саме завдяки автоматизації американську модель митної діяльності зараховують до найбільш ефективних [1, с. 163]. Митні органи США використовують системи аналізу ризиків, які автоматично ідентифікують потенційні порушення митного законодавства на основі великих обсягів даних. В Україні такий підхід впроваджений частково, що ускладнює своєчасне виявлення правопорушень.

Одним із засобів забезпечення законності у митній сфері є застосування адміністративно-правових заходів, оскільки вони спрямовані на запобігання, виявлення та припинення митних правопорушень, а також на притягнення винних осіб до відповідальності.

Основні завдання адміністративно-правового регулювання у митній сфері включають:

- забезпечення дотримання митного законодавства усіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності;
- створення дієвого механізму адміністративного контролю за переміщенням товарів через митний кордон;
- виявлення, попередження та припинення правопорушень у митній сфері;
- застосування ефективних адміністративних санкцій для запобігання повторним правопорушенням. Основним суб'єктом реалізації цих заходів є Державна митна служба України, яка забезпечує контроль за дотриманням митного законодавства. Разом

з тим, існуючі проблеми в адміністративно-правовому регулюванні потребують вдосконалення, зокрема у частині посилення відповідальності, підвищення ефективності автоматизованих систем контролю, удосконалення координації між державними органами та міжнародного співробітництва.

Висновки та перспективи

З урахуванням зазначеного, слід констатувати, що ефективне адміністративно-правове регулювання протидії правопорушенням у митній сфері є одним із ключових механізмів забезпечення економічної безпеки держави, стабільного функціонування митної системи та дотримання міжнародних стандартів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Було виявлено недоліки у нормативній базі, зокрема – відсутність у чинному законодавстві єдиної правозастосовчої практики, що призводить до неоднозначного тлумачення норм митного права; відсутність єдиної координаційної стратегії між митними органами, податковими службами та правоохоронними структурами у сфері протидії митним правопорушенням значно ускладнює їх ефективне виявлення та запобігання. В умовах глобалізації, зростання міжнародної торгівлі та впливу воєнного стану проблема адміністративно-правового регулювання митних правопорушень набуває особливої актуальності. Підвищення ефективності адміністративно-правових заходів протидії митним правопорушенням можливе шляхом законодавчого вдосконалення, посилення міжвідомчої координації, автоматизації митного контролю та цифровізації процедур моніторингу ризиків.

Література

1. Демчук М. В. Митні правопорушення : запобігання та протидія в контексті зарубіжного досвіду. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : юридичні науки*. Том 30 (69). № 4. С. 160-165. <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2019.4/26>
2. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства : Міжнародний документ від 09 червня 1977 р. *Відомості Вер-*

ховної Ради України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_926#Text

3. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n3706>

4. Німа А. О. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон України: підстави та ознаки. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 81: частина 2. С. 174-180.

5. Хомулянський В. В. Сучасні проблеми юридичної кваліфікації порушень митних правил. *Право і суспільство*. 2019. № 6, ч. 2. С. 73–79.

6. Ільченко К. Р. Порядок та підстави переміщення через митний кордон України продуктів морського та річкового промислу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність: 12.00.07. Одеса, 2016. 20 с.

7. Кодекс про адміністративні правопорушення від 01 жовтня 1996 р. № 8073¹-X. *Відомості Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

8. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1353>

9. Про Державну митну службу України : Указ Президента України від 29 листопада 1996 р. № 1145/96. *Відомості Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145/96#Text>

Maryna Utkina

**THEORETICAL AND LEGAL
PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE AND
LEGAL REGULATION OF COMBATING
OFFENSES IN THE CUSTOMS SPHERE OF
UKRAINE**

The article considers the theoretical and legal principles of administrative and legal regulation combating offences in customs. In particular, in analysing this issue, the author focuses on theoretical and legal principles, namely definitions and characteristics. Taking this into account, the article analyses the main

approaches to defining the “customs offences” category, which allowed us to systematise the positions of representatives of the scientific community regarding the essence and legal nature of offences in this area.

An analysis of the current legislation of Ukraine regulating customs offences was conducted, and its shortcomings and areas for improvement were outlined. Provisions were identified regarding the peculiarities of the formation and development of the regulatory and legal framework in this area, which allowed us to trace the evolution of approaches to the regulation of customs offences. Special attention is paid to changes in legislation in the context of modern legal reforms and the impact of martial law on administrative and legal measures to counter offences in the customs area.

The article highlights key aspects of applying administrative and legal measures as one of the means of ensuring legality in the customs sphere. The administrative mechanisms for preventing, detecting and combating customs offences were investigated, which allows for increasing the effectiveness of state control. The role and functions of state authorities, particularly the State Customs Service of Ukraine, in the administrative and legal regulation system of combating customs offences were outlined.

Considering the importance of combating offences in this area, attention was also paid to the mechanisms of interaction of customs authorities with law enforcement agencies and state institutions operating in foreign economic activity. Considering the research, the author identified key problematic aspects of administrative and legal regulation of combating customs offences. In particular, shortcomings in regulatory and legal support, the absence of a single coordination strategy, and insufficient effectiveness of sanctions. The importance of harmonising national legislation with international standards in customs control and combating customs offences was also emphasised.

Key words: primary financial monitoring, entities, entities of primary financial monitoring, financial crimes, financial monitoring.